

Η ΚΑΡΡΟΡΕΘΗ ΚΑΙ Η ΕΟΡΤΗ ΤΩΝ ΚΙΡΡΟΥΡΙΜ *

Πρὸς ταῦτα τὸ Ἔξ. 12,2 εἰσάγει νέον ἡμερολόγιον ἀγοόμενον ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως, ἀπὸ τοῦ μηνὸς Nisan, ὅστις καταριθμεῖται ὡς ὁ πρῶτος μὴν τοῦ ἔτους. Ἡ ἑξακριβωσις ἐν τῇ Π. Δ. τῶν διαφόρων τούτων ἡμερολογίων ἔφευρον ἀναγκαίως εἰς μέσον τὸ ζήτημα τῆς σχέσεως αὐτῶν πρὸς ἄλληλα. Γενικὴ γνώμη επικρατεῖ, ὅτι παρ' Ἰσραὴλ ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις τὸ νέον ἔτος ἤρχετο ἀπὸ τοῦ φθινοπώρου. Ἡ συγκομιδὴ τῶν καρπῶν, ἀποτελοῦσα τὴν ἀμοιβὴν τῶν καθ' ὄλον τὸ ἔτος ὑπὸ τοῦ γεωργοῦ καταβληθέντων κόπων, ἔκλειεν ὀλόκληρον τὸν κύκλον τοῦ ἐνιαυτοῦ, ἐν τέλει τοῦ ὁποῖου ἡ κοινότης συνηθροῖζετο ἵνα τὸν Δοτῆρα Θεὸν εὐχαριστήσῃ. Οὕτω ἔληγεν ἐν ὀλόκληρον ἔτος, ἐνῶ τὸ νέον ἤδη ἤρχιζεν ¹. Ἡ μετάθεσις τοῦ νέου ἔτους εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνοίξεως ἐγένετο ἀναμφιβόλως ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν Βαβυλωνίων, οἵτινες ἠρίθμουν τοὺς μῆνας ἀπὸ τῆς ἀνοίξεως ². Ἀκαθόριστον παραμένει ἂν τοῦτο ἐγένετο πρὸ ἢ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς αἰχμαλωσίας. Ποικιλία τὸνναντίον γνώμων ὑφίσταται ὡς πρὸς τὴν ἐξήγησιν τῆς μεταξὺ τῆς 1ης καὶ τῆς 10ης τοῦ 7ου μηνὸς ὑφισταμένης στενῆς σχέσεως. Ἀμφότεραι παρουσιάζονται ὡς ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους. Ἐκ τῶν νεωτέρων διατυπωθεισῶν ἐξηγήσεων δύο ἐνταῦθα δέον βραχέως νὰ μνημονευθῶσιν, ὧν ἡ μὲν προσπαθεῖ νὰ φέρῃ τὸ ζήτημα εἰς σχέσιν πρὸς τὴν ἐξίσωσιν τοῦ σεληνιακοῦ πρὸς τὸ ἡλιακὸν ἔτος, ἡ δὲ ὀρμάται ἐκ τῆς Βαβυλων. τελετῆς τοῦ νέου ἔτους. Ἡ τελευταία αὕτη διευπλώθη τὸ πρῶτον βραχέως ὑπὸ τοῦ B. Eerdmans ἐν τῇ μικρᾷ αὐτοῦ διατριβῇ «Ezra and the Priestly Code (The Expositor 1910 σ. 306—326) εἶτα δ' ἐκτενέστερον ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ Alttestamentliche Studien τόμ. IV Giessen 1912 σ. 78 ἐξ. Κατὰ τὸν B. Eerdmans ἡ τὴν 1ην τοῦ 7ου μηνὸς ἀρχομένη ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους διήρκει 10 ὀλοκλήρους ἡμέρας, καθ' ἃς ἐπιστῆνυετο, ὅτι ἐν τῷ οὐρανῷ ἐγένετο σύσκεψις τοῦ Jahve μετὰ τῶν λοιπῶν οὐρανίων ὄντων πρὸς καθορισμὸν τῆς τύχης τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἀκριβῶς παρὰ Βαβυλ. ἀνάλογον ἐπιστῆνυετο. Οὕτω δὲ κατ' Eerdmans ἐξηγεῖται τὸ ὅτι καὶ 1η καὶ ἡ 10η τοῦ Tisri ἀναφαίνονται ὡς ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους. Δύο εἶναι οἱ λόγοι, οὓς ὁ Eerdmans ἐκ τῆς Π. Δ. προσάγει πρὸς ἀπόδειξιν τούτου 1) τὴν γνωστὴν ἀντίληψιν, ὅτι ὁ Jahve ἔχει βιβλία

*] Συνέχεια ἐκ τοῦ Α' τεύχους σελίς 212.

¹ Ἔξ. 23,16. 34,22.

² Πλείονα περὶ τούτου ἰδὲ παρὰ J. Benginger Hebräische Arshäologie ³ Leipzig 1927 σ. 167.

πρὸς διακυβέρνησιν τοῦ κόσμου, ἐν οἷς εἶνε καταγεγραμμένα τὰ
~~ὀνόματα τῶν ἀνθρώπων¹, καὶ 2) τὰ σαλπίσματα.~~ Βεβαίως ὁ Jahve
 παρίσταται ἔχων ἐν τῷ οὐρανῷ βιβλία. Ἐκ τῆς σημεῖου ὅμως τούτου
 μέχρι τῆς συσχέτισεως αὐτῶν μετὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους ὑπάρχει
 μεγάλη ἀπόστασις, τὸν δὲ συνεκτικὸν δεσμὸν ὁ Berdmans δὲν κατώρ-
 θωσε ν' ἀνεύρη. Ἐλλείπει ἐν τοῖς σχετικοῖς χωρίοις οἰαδήποτε συσχέ-
 τισις τῶν βιβλίων τοῦ Jahve μετὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους, ἢν θ'
 ἀνεμόμενον, ἐὰν πράγματι ἢ παράστασις περὶ τῶν βιβλίων τοῦ Jahve
 ἀπέρρυσεν ἐκ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους ἢ ὀπωσδήποτε μετ' αὐτῆς
 συνεδέετο. Ἐὰν ἔστω καὶ ἐν χωρίον τῶν περὶ τῶν βιβλίων τοῦ Jahve
 διαλαμβανόντων ἐδείκνυε σύνδεσιν τινα μετὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου
 ἔτους, τότε ἡδύνατο ἢ ὑπόθεσις τοῦ Berdmans ὡς πιθανὴ νὰ χαρα-
 κτηρισθῇ Ἡ παράστασις περὶ τῶν βιβλίων τοῦ Jahve παρουσιάζεται
 ἀπομεμονωμένη, δύναται δὲ νὰ προῆλθεν ἐκ τῶν ἐν τῷ βίῳ ὑπὸ τῶν
 ἀνθρώπων χρησιμοποιοιμένων βιβλίων γενομένη σὺν τῷ χρόνῳ συνη-
 θεστέρα διὰ τῆς προϊούσης ἀναπτύξεως τῆς περὶ μελλούσης κρίσεως
 διδασκαλίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ σαλπίσματα ἢ ἀρχή, ἀφ' ἧς ὁ Berdmans
 ὁρᾷται, εἶναι ὀρθή, τὸ συμπέρασμα ὅμως εἶναι λίαν ἀμφίβολον. Ὅτι
 τὰ σαλπίσματα τοῦ νέου ἔτους ἐσκόπουν ν' ἀποδιώξωσι τοὺς δαίμονας
 δὲν δύναται σοβαρῶς ν' ἀμφισβητηθῇ. Ἡ ἀποδιώξις ὅμως τῶν δαιμό-
 νων, κατ' Berdmans, προϋποθέτει τὴν δοξασίαν, ὅτι κατὰ τὴν 1ην
 τοῦ ἔτους οἱ δαίμονες καθίστανται ἐπικίνδυνοι εἰς τοὺς ἀνθρώπους.
 Τοῦτο ὅμως δύναται νὰ συμβῇ μόνον ἐὰν οἱ Θεοὶ εἶναι ἀπόντες.
 Ἐπομένως, συμπεραίνει ὁ Berdmans, οἱ Θεοὶ πράγματι ἐθεωροῦντο
 ἀπόντες κατὰ τὴν 1ην τοῦ ἔτους, ἀπησχολημένοι ὄντες ἐν τῷ οὐρανῷ
 πρὸς καθορισμὸν τῶν τυχῶν τοῦ κόσμου. Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠσθάνε-
 νετο ἑαυτὸν ἀπειλούμενον ὑπὸ τῶν δαιμόνων μόνον κατὰ τὴν 1ην
 τοῦ νέου ἔτους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας τοῦ ἔτους οἱ κακοὶ
 δαίμονες ἡδύνατο νὰ βλάψωσι τὸν ἄνθρωπον, δι' ὃ οὗτος ἐξηγεῖτο
 τὴν βοήθειαν τῶν Θεῶν καὶ κατέφευγεν εἰς τελετὰς, σκοπούσας τὴν
 ἀπομάκρυνσιν τοῦ κακοῦ δαίμονος². Ἡ ἀποδιώξις τῶν δαιμόνων διὰ
 σαλπισμάτων κατὰ τὸ νέον ἔτος ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν ὅλον καθαρτικὸν
 σκοπὸν τῆς ἑορτῆς ταύτης καὶ οὐχὶ πρὸς τὴν ἀπουσίαν τῶν Θεῶν. Ὅτι
 ὅμως με ἀναγκάζει ν' ἀποκρούσω τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Berdmans, ἥτις
 ἄλλως τε θὰ ἡδύνατο νὰ στηρίξη πως τὴν γνώμην περὶ τῆς προελεύ-

1. Ἐξ. 32,32. Ἡσ. 4,3. Ἰερ. 22,30. Ἰεζ. 13,9, ψαλμ. 69,29. 139,16.

2. Ἰδὲ πρὸς Η. Zimmermann ἐνθ' ἄνωτ. τὰς διαφόρους τελουμένας τελετὰς
 κατὰ διαφόρους περιστάσεις.

σεως τῆς εορτῆς τῶν Kirrurim ἐκ τῆς Βαβυλ. εορτῆς τοῦ νέου ἔτους, εἶναι ὅτι τοιαύτη τις δοξασία περὶ συσκέψεως τῶν Θεῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μεταφνευθῆ ἐπὶ Ἰσρ. ἐδάφους. Ὁ Jahve δὲν ἔχει παρ' Ἰσραὴλ τὴν αὐτὴν θέσιν, οἶαν ἐν τῷ Βαβυλ. πανθέῳ οἱ Θεοὶ κέκτηνται. Ἐν τῇ χώρῃ, ἣτις εἰς αὐτὸν ἀνήκει, εἶνε ὁ ἄρχων, οὔτινος ἡ ἐξουσία ὑπ' οὐδενὸς ἐτέρου Θεοῦ ἢ ὄντος δεσμεύεται. Πρὸς τοιαύτην περὶ Θεοῦ ἀντίληψιν οὐδόλως συμβιβάζεται ἡ σύσκεψις τῶν Θεῶν, ἣτις οὐ μόνον πολυθεΐαν προϋποθέτει, ἀλλὰ καὶ Θεοὺς ἰσοτήμους, προβάλλοντας κατὰ τὴν σύσκεψιν ἰδιαιτέρας ἀξιώσεις ἀναλόγως τῆς συμπαθείας ἢ ἔχθρας ἣν κέκωνται πρὸς τοὺς διαφοροὺς ἀνθρώπους. Βεβαίως καὶ ὁ Jahve παρίσταται περιστοιχιζόμενος ὑπὸ οὐρανίων ὄντων¹, ἀλλὰ ταῦτα ἀναφαίνονται ὡς ὄντα ὑποδεέστερα τοῦ Jahve, οὐδέποτε δὲ ὡς ἰσότιμα πρὸς αὐτόν.

Ἐντελῶς διαφορῶς προσεπάθησεν ὁ H. Grimme² νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῆς 1ης καὶ 10ης Tisri: Ὁρμώμενος ἐκ 1 Βασ. 12,32 ἐξ καὶ 2 Παραλ. 30,2 ἐξ. παραδέχεται, ὅτι ἐν τῇ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐποχῇ παρ' Ἰσραὴλ πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους (355 ἡμ.) πρὸς τὸ ἡλιακὸν (365 ἡμ.) προσετίθετο εἰς τὸ σεληνιακὸν ἔτος καθ' ἑκάστην τριετίαν εἰς ὀλόκληρος ἐμβόλιμος μῆν. Ἄλλ' ἐνῶ τοῦτο ἐγίνετο ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ, ἐν τῷ θρησκευτικῷ μετέθετον καθ' ἑκάστον ἔτος τὴν ἀρχὴν τοῦ νέου ἔτους κατὰ 10 ἡμέρας βραδύτερον, οὕτως ὥστε τὸ νέον ἔτος ἐκινεῖτο ἐντὸς τοῦ 7ου μηνὸς Tisri: Ἐὰν δηλ. κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος ἡ εορτὴ τοῦ νέου ἔτους ἐτελεῖτο τὴν 1ην τοῦ Tisri, κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος 10 ἡμέρας βραδύτερον ἤτοι τὴν 10 τοῦ Tisri, καὶ κατὰ τὸ τρίτον 10 πάλιν ἡμέρας βραδύτερον ἤτοι τὴν 20 τοῦ Tisri καὶ κατὰ τὸ τέταρτον ἐπανήρχετο πάλιν εἰς τὴν 1ην τοῦ Tisri. Ὅτε ὁμως, κατὰ H. Grimme, τὸ νέον ἔτος συνέπιπτε πρὸς τὴν 20ην τοῦ Tisri, τότε μετετίθετο ὁ εορτασμός αὐτοῦ εἰς τὴν 24ην τοῦ ἰδίου μηνός, διότι μέχρι τῆς 22ας διήρκει ἡ εορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, τὴν δὲ 23ην ἐωρτάζετο ἡ εορτὴ Simhath—thorah ἣν ὁ H. Grimme ἀναγκάζεται νὰ ἐκλάβῃ ὡς ἀρχαίαν εορτὴν³. Ἡ ὀρθότης τῆς ὑποθέσεως ταύτης δύναται ἰσχυρῶς ν' ἀμφισβητηθῆ. Περὶ τοιαύτης τινὸς μετακινήσεως τῆς εορτῆς τοῦ νέου ἔτους οὐδεμίαν πληροφο-

1. Ἦσ. 6,2 ἐξ. 1 Βασ. 22,19.

2. H. Grimme Das Alter des Israelitischen Versöhnungstages (Archiv für Religionswissenschaft τόμ. 14 (1911) σ. 130—142.

3. Περὶ τῆς εορτῆς ταύτης ἰδὲ J. Elbogen. Der jüdische Gottesdienst in seiner geschichtlichen Entwicklung² Frankfurt 1924 σ. 130 ἐξ. καὶ 166.

ρίαν ἔχομεν. Ἡ 20ῃ Tisri οὐδέποτε παρουσιάζεται ὡς ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους, ἢ δ' ἑορτὴ τῶν Kippurim οὐδέποτε φαίνεται μετατιθεμένη ἄλλοτε εἰς τὴν 1ην καὶ ἄλλοτε εἰς τὴν 20ην Tisri. Ἡ κατὰ τὴν 24ην Tisri ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἑσδρα τελεσθεῖσα ἑορτὴ (Nεεμ. 9) δὲν δύναται νὰ συνταυτισθῇ πρὸς τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim (ιδὲ § 10). Ἐντελῶς δ' ἀστήρικτος εἶναι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ H. Grimme, ὅτι ἡ ἑορτὴ Simhath—thorah, ἣτις οὐδόλως ἀναφαίνεται ἐν τῇ Π. Α., δὲν εἶναι δημιούργημα τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἀλλὰ λίαν ἀρχαία ἑορτὴ.

Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ κατὰ διάφορον ὀλίγον τρόπον ζητεῖ ὁ S. Landersdorfer¹ νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα. Ἀπεκδέχεται, ὅτι τὴν 1ην Tisri ἑορτάζεται ἡ ἀρχὴ τοῦ σεληνιακοῦ ἔτους, ἐνῶ τὴν 10ην τοῦ ἡλιακοῦ. Ἀμφίβολόν μοι φαίνεται ἂν τὸ ζήτημα σχετίζεται πρὸς τὴν ἐξίσωσιν τῶν δύο ἡμερολογίων. Ἡ 10ῃ τοῦ μηνὸς οὐδεμίαν φαίνεται νὰ ἔχῃ σχέσιν πρὸς τὸ ἡλιακὸν ἔτος ἀλλὰ πρὸς τὴν πανσέληνον. Ἡ 10ῃ τοῦ μηνὸς δὲν φαίνεται μόνον κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim ἔχουσα ἰδιαιτέραν σημασίαν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις κωρίοις. Ἡ προετοιμασία διὰ τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Πάσχα ἀρχεταὶ ἀπὸ τῆς 10ης τοῦ Nisan, ἐνῶ ἡ ἑορτὴ τελεῖται τὴν 14ην πρὸς τὴν 15ην τοῦ μηνὸς ("Εξ. 12,3). Καὶ ἐν Ἰησ. N. 4,19 ἡ 10ῃ ἡμέρα τοῦ μηνὸς παρουσιάζεται ὡς ἰδιαιτέρα ἡμέρα. Ἡ 10ῃ τοῦ μηνὸς φαίνεται νὰ σχετίζεται πρὸς τὴν πανσέληνον, καθ' ἣν τελοῦνται αἱ δύο μεγάλα ἑορταὶ τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Σκηνοπηγίας. Πράγματι δὲ ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις ὁ μὴν ἤρχιζεν οὐχὶ ἀπὸ τῆς νέας σελήνης, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πανσελήνου². Ἐὰν οὕτω λοιπὸν ἡ 10ῃ τοῦ Tisri φαίνεται νὰ σχετίζεται πρὸς τὴν πανσέληνον τῆς 15ης τοῦ Tisri, καθ' ἣν ἐτελεῖτο ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, τότε καθίσταται πλέον πιθανὴ ἢ ὑπὸ τοῦ P. Volz³ ἀρκούντως ἀποδειχθεῖσα γνώμη, ἣν οἱ S. Mowinkel, J. Benzinger, καὶ P. Fiebig⁴ ἀπεδέχθησαν, ὅτι τὸ νέον ἔτος συνέπιπτεν ἀρχικῶς πρὸς τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας. Ὁ J. Benzinger μάλιστα ἐπιφέρει, ὅτι καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἄρασι προηγοῦντο τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους 5 ἑορτάσιμοι ἡμέραι, λείψανον δὲ τῆς συνηθείας ταύτης ἐκλαμβάνει τὸ ὅτι ἡ 10ῃ Tisri ἀναφαίνεται ὡς ἡμέρα τοῦ νέου ἔτους. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξέλιξις τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους καὶ τῶν Kippurim θὰ ἐγένετο ὡς

1. S. Landersdorfer ἐνθ' ἄνωτ. σ. 51 ἐξ.

2. Ἰδὲ τὴν περὶ τούτου ἀπόδειξιν παρὰ J. Benzinger ἐνθ' ἄνωτ. 169-170.

3. P. Volz. Das Neujahrsfest Jahres (Lauhbütttenfest) Tübingen 1912 σ. 13 ἐξ.

4. P. Fiebig Rosch ha-schana Giessen 1914 σ. 34.

ἐξῆς : Ἡ ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους περιλαμβάνουσα καὶ τὴν ἑορτὴν τῶν ~~Κίρριμ~~ ~~συνέπιπτε~~ ~~πρὸς~~ ~~τὴν~~ ~~ἑορτὴν~~ ~~τῆς~~ ~~σκηνοπαγίας~~ ~~τὴν~~ ~~15ην~~ τοῦ Τισρί, πρὸς τὴν πανσέληνον, ἀφ' ἧς ἤρχιζεν ὁ μῆν. Ἡ μεταθέσις τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους εἰς τὴν 1ην τοῦ Τισρί θὰ ἐγένετο καθ' ἣν ἐποχὴν ἤρχισαν ὡς ἀρχὴν τοῦ μηνὸς νὰ μὴ θεωρῶσι τὴν πανσέληνον, ἀλλὰ τὴν νέαν σελήνην. Οὕτω ἐθεωρεῖτο ὡς μὴ καλῶς προσαρμοζόμενον τὸ νέον ἔτος ν' ἀρχῆται ἀπὸ τῆς 10—15ης, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ μηνός, δι' ὃ καὶ μετετέθη εἰς τὴν 1ην τοῦ Τισρί. Ὡς ὁμῶς ἐκ τοῦ Ἱεζ. 40,1 φαίνεται, ἡ μεταβολὴ αὕτη δὲν εὔρεν εὐχερῆ εἴσοδον καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ. Τί τὸ προκαλέσαν τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τῶν Κίρριμ ἐν τῇ 10ῃ τοῦ μηνός παρὰ τὴν μετάθεσιν τοῦ νέου ἔτους δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ καθορίσωμεν Συνήθως ὑποθέτουσιν, ὅτι ὁ σοβαρὸς χαρακτήρ τῆς ἑορτῆς τῶν Κίρριμ δυσκόλως συνεβιβάζετο πρὸς τὸν εὐθυμον χαρακτήρα τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους. Πιθανώτερον ὁμῶς μοι φαίνεται, ὅτι ἡ μετάθεσις τοῦ νέου ἔτους εἰς τὴν 1ην τοῦ Τισρί γενομένη μόνον ἐν τῷ πολιτικῷ ἡμερολογίῳ δὲν εὔρεε κατ' ἀρχὰς εὐχερῆ εἴσοδον καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ, δι' ὃ ἡ ἑορτὴ τῶν Κίρριμ ὡς καθαρῶς θρησκευτικὴ ἑορτὴ παρέμεινε τελουμένη τὴν 10ην Τισρί.

Κατακλείοντες τὴν παράγραφον ταύτην ἐπιθυμοῦμεν ἐνταῦθα νὰ τονίσωμεν ἐκεῖνο, ὅπερ δι' ἡμᾶς ἔχει ἰδιαιτέραν ἀξίαν, ὅτι δηλ. ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν σχετικῶν χωρίων τῆς Π Δ. καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ ἑορτὴ τῶν Κίρριμ ἀρχικῶς ἦτο συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους, ἀποτελοῦσα μέρος ταύτης. Ὡς λείψανον τῆς συνδέσεως τῶν δύο τούτων ἑορτῶν δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν τὴν παρ' Ἰουδαίους τῆς Παλαιστίνης διασωθεῖσαν συνήθειαν, καθ' ἣν τὴν 1ην Τισρί, τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους, ἀναγινώσκουσι ὠρισμένην προσευχὴν παρὰ ποταμοῖς, λίμναις, δεξαμεναῖς, γενικῶς παρ' ὕδασι¹. Ὁ σκοπὸς τούτου εἶναι προφανῶς καθαρτικός. Ὁ G. Dalman² ὑποθέτει, ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη δὲν προῆλθεν ἐκ τῆς ἀνύδρου Παλαιστίνης, ἀλλὰ σχετίζεται πρὸς τὴν ἐν Βαβυλῶνι γενομένην κάθαρσιν κατὰ τὴν 5ην τοῦ Nisan καὶ εἰδικώτερον πρὸς τὸν σφαγιαζόμενον ἄμνόν, ὃν ἔροριπον εἰς τὸν ποταμόν. Ἡ συσχέτισις αὕτη μοι φαίνεται λίαν τολμηρά. Ἡ παρ' ὕδασι τελουμένη τελετὴ ἠδύνατο καὶ ἐν Παλαιστίνῃ νὰ παραχθῆ, διότι τὸ ὕδωρ ἐθεωρεῖτο ὡς μέσον καθάρσεως. Τὸ σπουδαῖον εἶναι, ὅτι ἡ ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους ἀναφαίνεται καὶ ἐνταῦθα ὡς ἑορτὴ καθάρσεως, διασώσασα τὸν ἀρχαῖον αὐτῆς χαρακτήρα παρὰ τὸν ἀποχωρισμὸν αὐτῆς ἀπὸ τῆς ἑορτῆς τῶν Κίρριμ.

1. G. Dalman Arbeit und Sitte in Palästina том. 1. Gütersloh 1928 σ. 33.

2. G. Dalman ἐνθ. ἀνωτ.

§ 10. ΧΡΟΝΟΣ ΣΥΣΤΑΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΟΡΤΗΣ ΤΩΝ KIPPURIM

Ὡς ἤδη εἶδομεν ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim ἤτο ποτε παρ' Ἰσραήλ ἠναπαμένη μετὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους. Ἀμφότεραι αἱ ἑορταὶ ἠνωμένα καὶ παρὰ Βαβυλωνίους ἀναφαίνονται. Τούτω ἔτεκα τὸ ζήτημα τοῦ χρόνου τῆς συστάσεως τῆς ἑορτῆς τῶν Kippurim συνδέεται ἀναγκαίως μετὰ τοῦ ζητήματος τοῦ χρόνου τῆς συστάσεως τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους παρ' Ἰσραήλ. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἔλλειπousι, δυστυχῶς, εἰσέτι αἱ ἀναγκαιούσαι ἐργασίαι ¹. Ὁ S. Mowinckel ² ἀνίγει τὴν ἑορτὴν τοῦ νέου ἔτους εἰς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τῆς βασιλείας, νομίζων μάλιστα, ὅτι ἐπιτρέπεται νὰ χωρήσωμεν καὶ ἔτι ἀρχαιότερον. Ἀνεξαρκῆτως ὅμως τούτου ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim καθ' ἑαυτὴν ἐξεταζομένη καταδεικνύται ὡς ἀρχαία ἑορτή. Ἡ κατὰ μέρος ἤδη γενομένη ἀνάλυσις τῶν συστατικῶν μερῶν τῆς ἑορτῆς οὐδὲν σημεῖον ἀνέδειξεν, ἀναγκάζον ἡμᾶς νὰ κατέλθωμεν εἰς βραδυτέρους χρόνους, τοῦναντίον πλείστα σημεῖα εὔρομεν φέροντα τὸν ἰδιαίτερον χαρακτῆρα ἀρχαίων χρόνων. Ἐπειδὴ ἡ ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους καὶ ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim ἀποτελοῦσιν ἓν θέμα, δυνάμεθα τὴν σχετικὴν ἀρχαιότητα τῆς ἑορτῆς τῶν Kippurim νὰ διαγνώσωμεν ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ ἑορτὴ αὕτη ἀναφαίνεται πανταχοῦ ἑορταζομένη τὴν 10ην τοῦ 7ου μηνός, συνδέεται δηλ. μετὰ τῆς πανσελήνου τοῦ Tisri, ἀφ' ἧς ἀρχαιότερον ὁ μὴν καὶ τὸ νέον ἔτος ἤρχιζεν, καὶ οὐχὶ μετὰ τῆς νέας σελήνης, ἀφ' ἧς βραδυτέρον τὸ νέον ἔτος καὶ ὁ μὴν ἤρχιζεν. Πότε ἡ ἀλλαγὴ αὕτη τῆς ἀριθμῆσεως τῶν μηνῶν ἐγένετο δὲν γνωρίζομεν.

Καὶ ἐν τῷ κειμένῳ Λευϊτ. 16 ἠθέλησαν ν' ἀνεύρωσι σημεῖον ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ἀρχαιότητος τῆς ἑορτῆς. Ἐν Λευϊτ. 16, 12. 18. 20. 33 μνημονεύεται ἐν μόνον θυσιαστήριον, ὅπερ ἐν στχ. 12 καὶ 18 χαρακτηρίζεται ἐγγύτερον ὡς εὐρισκόμενον liphne Jahve (=πρὸ τοῦ Jahve). Τὸ ἀνακύπτον νῦν πλόβλημα εἶναι, ἂν τὸ οὕτω χαρακτηριζόμενον θυσιαστήριον εἶνε τὸ τοῦ θυμιάματος ἢ τὸ τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι Λευϊτ. 16 δὲν γνωρίζει τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, διότι περὶ τοῦ ἐν στχ. 20 καὶ 33 ἀναφερομένου θυσιαστηρίου γενικῇ ἐπικρατεῖ, ἀντίληψις, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ θυσιαστηρίου τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ζη-

1. Ὡς ἀπαρχὴ τοιούτων ἐργασιῶν δέον νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ ὑπὸ τοῦ O. Bissfeld ἐσχάτως ἀναφανείσα πραγματεία «Jahwe als König (Zeitsch. für die Altw. 19:8 σ. 81—105).

2. S. Mowinckel ἐνθ. ἀνωτ. σ. 203—4.

τήματος τούτου εξαριῶσιν ἔπειτα τὸν χρόνον τῆς συγγραφῆς τῶν τμημάτων τοῦ Λευϊτ. 16, ἀλλὰ καὶ ἔνταῦθα πάλιν ἀναλόγως τῆς προ-
~~υποθέσεως, ἅφ' ἧς ἕκαστος ὁμαῖται ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον τῆς εἰσα-~~
 γωγῆς τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος ἐν τῇ Ἰσρ. λατρείᾳ. Ὡς
 γνωστὸν ὁ J. Wellhausen¹ καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ δέχονται, ὅτι
 τὸ χρυσοῦν θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος εἶνε νεώτερόν τι κατασκευ-
 ασμα, ὅπερ ἡ ἱστορία δὲν γνωρίζει, ἄγνωστον δὲ καὶ αὐτῷ ἔτι τῷ πυ-
 ρῆνι τῆς ἱερατικῆς πηγῆς. «*Τὸ χρυσοῦν θυσιαστήριον* ἐν τῷ Ἁγίῳ
 ἀρχικῶς οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ *ἡ χρυσῆ τράπεζα* (τῶν ἄρτων τῆς προ-
 θέσεως) ἢ ἐναλλαγὴ τῆς ἐκφράσεως ᾧδήγησεν εἰς τὸν διπλασιασμόν
 τοῦ ἀντικειμένου»². Ἄλλοι τοῦναντίον ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξίν τοῦ θυ-
 σιαστηρίου τοῦ θυμιάματος μόνον ἐν τοῖς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν χρό-
 νοις, ἐνῶ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐποχῇ
 οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχουσιν³. Ἐκ τούτου βλέπομεν πόσον ἀσταθές
 εἶναι τὸ ἔδαφος, ἐφ' οὗ ἐκ τοῦ μνημονευομένου ἐν Λευϊτ. 16 θυσια-
 σιτηρίου πειρῶνται νὰ στηρίξωσι τὰς ἀποδείξεις περὶ τοῦ χρόνου τῆς
 συγγραφῆς Λευϊτ. 16. Οἱ ἐπίμαχοι στίχοι εἶναι 17 καὶ 18 καὶ δὴ τὰ
 δύο ἀπαρέμματα bebo'ο καὶ se'tho τοῦ στχ. 17. Ἐὰν τὸ πρῶτον
 τούτων δηλοῖ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἀαρὼν εἰς τὸ ἄδυτον τότε τὸ δεύτερον
 δηλοῖ τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἀδύτου καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς
 ἀποκαλύψεως, ὅποτε δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι τὸ θυσιαστήριον, ὅπερ ὁ
 Ἀαρὼν συναντᾷ εὐθύς μετὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ ἀδύτου ἐν στχ. 18 δὲν
 δύναται νὰ εἶναι ἄλλο τι ἢ τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος. Κατὰ τῆς
 ἐκδοχῆς ὅμως τούτης, ἥτις ὑπὸ τοῦ Eerdmans ἐν τοῖς νεωτέροις χρό-
 νοις ὑπεστηρίχθη, ἤδη ὁ Landersdorfer δικαίως ἀντιπαρετήρησεν,
 ὅτι τὰ δύο ἀνωτέρω ἀπαρέμματα δύνανται νὰ δηλῶσι τὴν εἴσοδον καὶ
 ἔξοδον γενικῶς τῆς σκηνῆς τῆς ἀποκαλύψεως καὶ οὐχὶ εἰδικῶς ἐκ τοῦ
 ἀδύτου. Βεβαίως ὁ στχ. 17 ἀπομεμονωμένως ἐξεταζόμενος δύναται κατ'
 ἀμφοτέρας τὰς ἐκδοχὰς νὰ ἐκληθῆ. Ὁ σκοπὸς ὅμως, ὃν στχ. 17 ἐπι-
 διώκει, φαίνεται νὰ δεικνύη, ὅτι τὰ ἀπαρέμματα δέον νὰ ἐκλάβωμεν
 ὡς δηλοῦντα τὴν εἴσοδον καὶ ἔξοδον ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς ἀποκαλύψεως,

1. J. Wellhausen Prolegomena zur Geschichte Israels 6 Berlin 1927 σ. 63 ἔξ.

2. J. Wellhausen ἐνθ' ἄνωτ. σ. 56.

3. B. Eerdmans Alttestamentliche Studien IV Giessen 1912 σ. 28 ἔξ. Ἴδὲ καὶ Fr. Delitzsch Pentateuch-Kritische Studien III der Räucheraltar (Zeitschf. für Kirchl. Wiss. und Kirchl. Leben 1880 σ. 113-121). Ὁ S. Landersdorfer (ἐνθ' ἄνωτ. σελ 36 ἔξ.) συμφωνεῖ μετὰ τοῦ J. Wellhausen ἐν τούτῳ μόνον, ὅτι τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος εἶναι ἄγνωστον τῷ πυρῆνι τῆς ἱερατικῆς πηγῆς, περὶ τῆς ὑπάρξεως ὅμως αὐτοῦ ἐν τῷ καιρῷ τοῦ Σολομῶντος οὐδόλως ἀμφιβάλλει.

διότι σκοπὸς τῆς ἀπαγορεύσεως τῆς εἰσόδου οἰουδήποτε εἰς τὴν σκηνὴν τῆς ἀποκαλύψεως εἶναι ἡ ἀπαρνή τῆς διαταρᾶς τῆς λειτουργίας τῆς καθάρσεως οὐ μόνον τοῦ ἀδύτου ἀλλ' ὀλοκλήρου τοῦ ναοῦ. Ἐπομένως ἡ ἀπαγόρευσις θὰ ἰσχύη μέχρι τῆς ἐξόδου τοῦ ἀρχιερέως ἐκ τῆς σκηνῆς τῆς ἀποκαλύψεως, ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει τὸ θυσιαστήριον, ὅπερ ὁ Ἄαρὼν συναντᾷ κατὰ τὴν ἔξοδον θὰ εἶναι τὸ τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Περαιτέρω ὑπὲρ τῆς διακρίσεως δύο θυσιαστηρίων ἐν Λευϊτ. 16 προσηνέχθη ὅτι τὸ θυσιαστήριον ἐν στχ. 12 καὶ 18 χαρακτηρίζεται ὡς εὐρισκόμενον *liphne-Jahve*, ὑφ' ὃ δέον νὰ ἐννοήσωμεν τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, διότι τοῦτο κατὰ Λευϊτ. 4, 7. 18 χαρακτηρίζεται οὕτω. Ἡ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἔρευνα τοῦ Landersdorfer (ἐνθ. ἄνωτ. 6. 32) νομίζω ἀρκούντως ἀπέδειξεν, ὅτι ὁ χαρακτηρισμὸς οὗτος δὲν ἀναγκάζει εἰς τὴν παραδοχὴν τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος, δὲν ἠδυνήθη ὅμως ν' ἀποδείξῃ καὶ θετικῶς, ὅτι δὲν ἐννοεῖται ἐνταῦθα τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος. Ἐπίσης δὲν εἶναι βέβαιον, ὡς ὑπὸ πολλῶν θεωρεῖται, ὅτι τὸ θυσιαστήριον ἐν στχ. 12, ἐξ οὗ ὁ Ἄαρὼν λαμβάνει τοὺς ἀνθρακας, δέον νὰ εἶναι τὸ τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Βεβαίως κατὰ Λευϊτ. 6, 6. 10, 1 εὐρίσκοντο ἐπ' αὐτοῦ πάντοτε ἀνημμένοι ἀνθρακες, παραμένει ὅμως πάντοτε ὡς δυνατὴ καὶ ἡ ἐκδοχή, ὅτι οἱ ἀνθρακες ἠδύναντο νὰ ληφθῶσιν ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος. Γενικῶς παρατηροῦμεν, ὅτι ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν σημείων τούτων τοῦ κειμένου δὲν δυνάμεθα μετὰ βεβαιότητος νὰ ἐξαγάγωμεν ἂν ἐν τῷ κειμένῳ ἀναφέρονται δύο θυσιαστήρια, ἐπομένως οὐδὲν συμπέρασμα δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν περὶ τοῦ χρόνου τῆς συγγραφῆς Λευϊτ. 16¹.

Ἐκτὸς τῆς ἱερατικῆς πηγῆς οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῆς Π. Δ. ἀναφέρε-

1. Ὁ S. Landersdorfer (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 30 ἐξ.) νομίζει, ὅτι ἐν Λευϊτ. 16 ἐννοεῖται μόνον τὸ θυσιαστήριον τῶν ὀλοκαυτωμάτων. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν ὑπαρξίν θυσιαστηρίου τοῦ θυμιάματος ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος δὲν ἀμφιβάλλει, συμπεραίνει ἐκ τούτου, ὅτι τὰ μέρη ἐκεῖνα τῆς ἱερατικῆς πηγῆς, εἰς ἃ καὶ Λευϊτ 16 ἀνήκει, τὰ ὁποῖα ἀγνοοῦσι τὸ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος ἀνήκουσι εἰς τὴν πρὸ τοῦ Σολομῶντος ἐποχὴν, ἄρα Λευϊτ. 16 ἐγρᾶφη πρὸ τοῦ Σολομῶντος. Τὸ συμπέρασμα τοῦτο θὰ εἶχεν ἀξίαν τινα, εἰάν ὁ Landersdorfer ἠδύνατο ν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἐν τῷ δευτέρῳ ναῷ ὑπῆρχε θυσιαστήριον θυμιάματος. Τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο οὐδόλως ἔτιξεν. Μετὰ τῆς αὐτῆς εὐχερείας, μεθ' ἧς ὁ Landersdorfer ἐξήγαγε τὸ ἀνωτέρω συμπέρασμα, δύναται τις ν' ἀντιπαρατηρήσῃ, ὅτι Λευϊτ. 16, ὡς μὴ ἀναφέρονται τὰ θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος ἐγρᾶφη μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν, ὁπότε θυσιαστήριον θυμιάματος δὲν ὑπῆρχεν.

ται ὁρητῶς ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim ¹. Ῥητὴν μαρτυρίαν περὶ τῆς ἑορτῆς ἐκτὸς τῆς Π. Δ. ἔχομεν τὸ πρῶτον ἐν Πράξ. Ἀποστ. 27,9 Ἐβρ. 9,7. Φίλων ². Ἰωσήφω ³. Ἡ ἑλληνιστὴ ἀκριβῶς ὁρητῆς μαρτυρίας ἐν τῇ πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας Ἰσρ. φιλογογία ὑπῆρξε τὸ σπουδαιότερον ἐπιχείρημα τῶν δεχομένων, ὅτι ἡ ἑορτὴ τὴν ἀρχὴν αὐτῆς λαβοῦσα ἐκ τοῦ Ἰεζ. 45,18 ἐξ. ἐξελίχθη κατὰ μικρὸν λαβοῦσα τὴν τελετὴν αὐτῆς μορφήν ἐν τῇ μετὰ τὸν Ἑσδραν ἐποχῇ. Συγκεκριμένως προσάγεται, ὅτι οὔτε Ἐξ 23,13—19 οὔτε Δευτ. 16 οὔτε ὁ Ἰεζεκιήλ, ἀλλ' οὔτε καὶ Νεεμ. 8 γνωρίζουσι τὴν ἑορτήν. Ὅτι αἱ ἀρχαιότεραι πηγαι δὲν ἀναφέρουσι τὴν ἑορτὴν δὲν ἔχει δι' ἡμᾶς ἀποδεικτικὴν σημασίαν, διότι, ὡς ἤδη εἶδομεν, ἡ ἑορτὴ ἦτο συνδεδεμένη μετὰ τοῦ νέου ἔτους καὶ ἐπομένως δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς ἰδιαίτερα ἑορτὴ. Διάκρισις τῆς ἑορτῆς ἤρχισε νὰ γίνηται οὐχὶ εὐθύς ὡς διὰ τὸ πολιτικὸν ἡμερολόγιον ἡ 1η Tisri ἐθεωρήθη ὡς ἀρχὴ τοῦ ἔτους, ἀλλ' ὅτε καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ ἡ 1η Tisri εὗρεν ἕδαφος. Προσέτι δὲ ὅσον ἀφορᾷ εἰδικῶς τὰ Ἐξ. 23,13—19 καὶ Δευτ. 16 παρατηρήθη ἤδη ὑπ' ἄλλων ὅτι ἐν αὐτοῖς δὲν περιλαμβάνεται πλήρης κατάλογος ἑορτῶν. Καὶ ἄλλαι ἀρχαῖαι ἑορταὶ δὲν μνημονεύονται ἐν αὐτοῖς ⁴. Ἐν Ἐξ. 23,13—19 ἐλλεῖπει πρωτίστως ἡ μεγάλη ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς ὁποίας οὐδεὶς ἀμφιβάλλει. Ὁ Ἰεζεκιήλ ὕμνος ὑπῆρξεν ὁ ἀτυχεστότερος συγγραφεὺς τῆς Π. Δ. ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ, διότι ὑπ' ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων μερίδων προβάλλεται ὡς μάρτυς ὑπερασπίσεως Ὁ Ἰεζ. (45,18—20) καθορίζει ὅτι τὴν 1ην τοῦ 1ου καὶ 7ου μηνὸς ὁ ναὸς δέον νὰ καθαρίζηται ἐκ τῶν ἀμαρτιῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν διὰ τοῦ αἵματος τοῦ πρὸς θυσίαν προσαγομένου μόσχου. Ἐν τῇ διατάξει ταύτῃ, οἱ μὲν διαβλέπουσι τὸ σπέρμα, ἐξ οὗ ἐβλάστησεν ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim, οἱ δὲ τὴν ἀπόδειξιν τῆς προϋπάρξεως αὐτῆς. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ τοῦ Ἰεζεκιήλ ἐν μόνον σημείῳ μοι φαίνεται δυναμένον νὰ φέρῃ ἡμᾶς εἰς ἀσφαλῆ συμπεράσματα, ὅτι δηλ. **δις** τοῦ ἔτους ὁ ναὸς δέον νὰ καθαρίζηται καὶ δὴ κατὰ τὴν 1ην τοῦ 7ου, ἀφ' ἧς τὸ θρησκ. ἔτος ἤρχιζε καὶ τὴν 1ην τοῦ 1ου ὁποῖτε ἤρχιζε τὸ πολιτικὸν ἡμερολόγιον. Ἀκριβῶς δ' ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ κατέχομεν τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι ἡ κάθαρσις τοῦ

1. Ἀμφίβολον ἂν ἐν Σοφ. Σειρ. 50,5 δέον νὰ ἐννοήσωμεν τὴν ἑορτήν.

2. Φίλων (κατὰ τὴν ἔκδ. Cohn-Wenzland) Περὶ τῶν δέκα λόγων 159. Περὶ τῶν ἐν μέρει διαταγμάτων Βιβλ. II. 41. Πρὸς Γάτον 306.

3. Ἰώσ. Ἰουδ. Ἀρχ. III 10,3 Ἰουδ. πόλ. V 5,7.

4. Πρὸς Βλ. Eerdmans ἐνθ' ἄνωτ.

ναοῦ δέον νὰ ἦτο πρὸ τοῦ Ἱεζεκιήλ στενωτάτα συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους. Ἐνεῦ τῆς προϋποθέσεως ταύτης παραμένει ~~αἰνίγμα~~ ~~διατι~~ ~~δις~~ ~~τοῦ~~ ~~ἔτους~~ ~~δέον~~ ~~νὰ~~ ~~ἐπιτελῆται~~ ~~ὁ~~ ~~καθαρισμὸς~~ ~~τοῦ~~ ~~ναοῦ~~. Νέον ἐν τῇ διατάξει δὲν εἶναι ἡ κάθαρσις τοῦ ναοῦ, ἀλλὰ τὸ ὅτι δις τοῦ ἔτους δέον αὕτη νὰ ἐπιτελῆται. Νέον ἐπίσης εἶναι, ὅτι ἡ κάθαρσις καθιεροῦται κατὰ τὴν 1ην τοῦ 7ου καὶ 1ου μηνός. Ἐπειδὴ ὑπῆρχον τὰ δύο ταῦ α ἡμερολόγια ἔδει ἡ ἀρχὴ ἀμφοτέρων, νὰ δηλωθῇ διὰ καθαρισμοῦ τοῦ ναοῦ, ὡς ἀκριβῶς ἐγένετο διὰ τὸ ἀρχαιότερον, τὸ ἀπὸ τῆς πανσελήνου τοῦ Tisri ἀρχόμενον ἔτος. Αὐτὸς ὁ Ἱεζεκιήλ, δι' ὃν ἀρχὴ τοῦ ἔτους, ὡς εἶδομεν, εἶναι 10η τοῦ Tisri, δὲν καθορίζει καθαρισμὸν τοῦ ναοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, διότι ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim ἔμεινε πάντοτε ἀκίνητος, τελουμένη τὴν 10ην Tisri. Ἐκ τούτου ἄριστα κατανοεῖται διατι ἡ ἑορτὴ δὲν μνημονεύεται ῥητῶς παρ' Ἱεζεκιήλ.

Καὶ ἐξ Ἱεζ. 10,2 προσεπάθησαν ν' ἀποδείξωσι τὴν ὑπαρξιν τῆς ἑορτῆς πρὸ τοῦ προφήτου τούτου. Ἐφερον εἰς σχέσιν τὸν ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ἀναφαινόμενον ἄνδρα, τὸν λιᾶ ἐνδύματα φέροντα, πρὸς τὸν ἀρχιερέα, τὸν λιᾶ ἐπίσης ἐνδύματα φέροντα μόνον κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim, καὶ τοὺς ἀνθρακας, οὓς ὁ ἀρχιερεὺς λαμβάνει κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim ἐκ τοῦ θυσιαστηρίου, πρὸς τοὺς ἀνθρακας, οὓς λαμβάνει ὁ ἀνὴρ τοῦ Ἱεζεκιήλ. Ἡ συσχέτισις αὕτη θὰ εἶχε σημασίαν τινὰ ἂν καὶ τὸ ἔργον ἀμφοτέρων ἦτο τὸ αὐτό. Δυστυχῶς τὴν συνέχειαν τοῦ Ἱεζ. 10,2 δὲν κατέχομεν, τούτου δ' ἔνεκα παραμένει ἀβέβαιον τί διὰ τῶν ἀνδράκων ὁ λιᾶ ἐνδύματα φέρων ἀνὴρ ἐσκόπει νὰ ἐπιτελέσῃ

Σοβαρότερον εἶναι τὸ ἐκ τοῦ Νεεμ. 8 προσαγόμενον ἐπιχείρημα. Κατὰ τὸ κεφ. τοῦτο τὴν 1ην τοῦ 7ου μηνός ἀρχεται ἡ ὑπὸ τοῦ Ἐσδρα ἀνάγνωσις τοῦ νόμου καὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἑορτάζεται ἡ ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους, ἡμέρας δέ τινας βραδυτέρον, πάντως πρὸ τῆς 24ης τοῦ 7ου μηνός, ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας, ἐνῶ ἡ 24η τοῦ ἰδίου μηνός ἀναφαίνεται ἐν τῷ ἀμέσως ἀκολουθοῦντι κεφ. Νεεμ. 9,1 ἐξ. ὡς ἡμέρα νηστείας καὶ μετανοίας, οὕτως ὥστε ἡ μεταξὺ τῆς ἑορτῆς τοῦ νέου ἔτους καὶ τῆς σκηνοπηγίας παρεμπίπτουσα ἑορτὴ τῶν Kippurim οὐδόλως μνημονεύεται. Ἐν τούτῳ ἀκριβῶς ὁ J. Wellhausen καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ νομίζουσιν, ὅτι κατέχουσι τὴν μεγαλυτέραν ἀπόδειξιν, ὅτι καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐτι τοῦ Ἐσδρα ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim ἦτο ἄγνωστος. Περὶ τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος διάφοροι διευτυπώθησαν γνώμαι, οὐδεμία ὅμως τούτων ἐθεωρήθη ὡς προαγαγοῦσα τὴν λύσιν τοῦ

προβλήματος. Νομίζω, ότι άπασαι ήστόχησαν του σκοποϋ, διότι άπεμακρύνθησαν τής βάσεως, άφ' ής ή έρευνα δέον ν' άρχίση. Έν ταίς διατυπωθείσαις λύσεσι θαυμάζει τις πόσον όλίγον τó κείμενον ελήφθη υπ' όψην, έν τῷ όποίῳ δέον νά ζητηθῆ ή λύσις.

Είναί αϋτονόητον, ότι ή έν Νεεμ. 9,1 έξ. άναφαινομένη 24η του 7ου μηνός ώς ήμέρα νηστείας και μετανοίας παρώρησε πολλούς νά εκλάβωσιν αϋτήν ώς τήν έορτήν τῶν Kիրριμίμ (πρβλ. Λευιτ 16,29-34), έορτασθείσαν εξαιρετικῶς κατ' εκείνο τó έτος βραδύτερον ένεκα διαφόρων λόγων. Κατά τής συναυτίσεως όμως ταύτης όμιλεϊ τó κείμενον. Άναγκαία προϋπόθεσις ταύτης είναι ότι Νεεμ. 9 άποτελεϊ τήν συνέχειαν του Νεεμ. 8. Άμφότερα όμως τά κειμ.είναι άδύνατον νά εγράφησαν ύφ' ένός συγγραφέως ώς δεικνύουσιν αί μεταξύ αϋτῶν ύφιστάμεναι διαφοραί. Έν Νεεμ. 8 τó δρων πρόσωπον είναι ό Έσδρας, έν Νεεμ. 9 όμως τó πρόσωπον του Έσδρα έντελῶς εξαφανίζεται. Τήν άνάγνωσιν του νόμου έν Νεεμ. 9 δέν έπιτελεϊ ό Έσδρας, ώς έν Νεεμ. 8, άλλ' αϋτή ή κοινότης άναγινώσκει τόν νόμον. Ό πένθιμος χαρακτήρ τής 24ης του 7ου μηνός (Νεεμ. 9) οϋδόλως προσαρμόζεται εις τόν εύθυμον και φαιδρὸν χαρακτήρα τής μόλις πρὸ όλίγου ληξάσης έορτής τής σκηνοπηγίας. Ό Θεός καλεϊται έν Νεεμ. 8 άπλῶς Jahve ή Jahve ha'elohim ή ha'elohim οϋδέποτε όμως Jahve ha'elohehem ώς έν Νεεμ. 9. Τούτων ένεκα ύποχρεούμεθα τó Νεεμ. 9,1 έξ. νά εκλάβωμεν ώς προσθήκην. Ό σκοπός αϋτής είναι προφανής. Ό προσθέσας τó τεμάχιον τουτο έσκόπει νά παραστήσῃ τήν άναληφθεϊσαν ύποχρέωσιν τῶν Ίσραηλιτῶν εις τήν ύποταγήν του ύπὸ του Έσδρα άναγνωσθέντος νόμου ώς πανηγυρικῶςγενομένην. Έπομένως ή νηστεία και μετάνοια τής 24ης του 7ου μηνός οϋδεμίαν σχέσηιν έχει πρὸς τήν έορτήν τῶν Kիրριμίμ, άλλὰ πρὸς τόν ύπὸ του Έσδρα άναγνωσθέντα νόμον. Η νηστεία και μετάνοια είναι τά έξωτερικά σημεϊα ένδειξέως, ότι οί Ίσραηλιται είναι ήδη πρόθυμοι νά τηρήσωσι τὰς διατάξεις του νόμου. Τούτων ένεκα άπασαι αί άπόπειραι τής λύσεως του προβλήματος, αίτινες φέρουσι τήν έορτήν του Kիրριμίμ εις οϊανδήποτε σχέσηιν πρὸς τήν 24ην του 7ου μηνός του Νεεμ. 9 στεροϋνται άσφαλοϋς βάσεως. Έπομένως και ένεκα τούτου ώς έσφαλμένην δέον νά θεωρήσωμεν τήν γνώμην του Η. Grimme, ήν ή έξ άλλων λόγων ώς έσφαλμένην έχαρακτηρίσαμεν έν § 9, δεχομένου, ότι ή έορτή τῶν Kիրριμίμ έορτάσθη κατ' εκείνο τó έτος τήν 24ην του 7ου μηνός, διότι τó νέον έτος συνέπεσε τότε πρὸς τήν 20ην.

Ἐὰν λοιπὸν τὸ Νεεμ. 9 ἀποχωρίσωμεν ἀπὸ τῶν προηγουμένων, ἀπομένει Νεεμ. 8, ἐν τῷ ὁποίῳ δέον νὰ ζητηθῇ ἡ λύσις. Τὸ κεφ. τοῦτο κατὰ τὴν γενικῶς ἐπικρατοῦσαν γνώμην δικαίως ἐκλαμβάνεται ὡς βραδύτερον καταλαβὸν τὴν θέσιν, ἣν σήμερον κατέχει, ἀποσπασθὲν ἀπὸ Ἔσδρ. 10, ἐν ἣ ἰδέσει ἀκριβῶς διετήρησεν αὐτὸ τὸ 1 Ἔσδρ. Οἱ στχ. Νεεμ. 8, 1 12 περιέχουσι τὴν διήγησιν περὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ νόμου ὑπὸ τοῦ Ἔσδρα καὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ νέου ἔτους τὴν 1ην τοῦ 7ου. Πρὸς τοὺς στίχους τούτους εἶναι προσκεκολλημένοι οἱ τὸ τέλος τοῦ κεφ. ἀποτελοῦντες στχ. 13—18, διαλαμβάνοντες περὶ τῆς προετοιμασίας καὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς σκηνοπηγίας. Ὁ τρόπος τῆς διηγήσεως ταύτης καὶ ἡ σύνδεσις αὐτῆς μετὰ τῶν προηγουμένων εἶναι λίαν ἀξιοσημείωτοι. Κατὰ τοὺς στχ. τούτους 13—18 τὴν 2αν ἡμέραν τοῦ 7ου μηνὸς μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ νόμου ὑπὸ τοῦ Ἔσδρα συναθροίζονται παρὰ τῷ Ἔσδρα οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ λαοῦ, οἱ ἱερεῖς καὶ Λευῖται, ἵνα ἐμβαθύνωσιν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ νόμου. Κατὰ τὴν τοιαύτην ὁμοίαν τοῦ νόμου μελέτην εὔρον, ὅτι ἐν τῷ 7ῳ μηνὶ ἔδει νὰ ἑορτάσωσι τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας, δι' ἃ καὶ κελεύεται ὁ λαός, ἵνα ἐξέλθῃ πρὸς συλλογὴν χλωρῶν κλάδων πρὸς κατασκευὴν τῶν σκηνῶν. Τοῦτο δὲ ποιήσας ὁ λαὸς ἐώρασε τὴν ἑορτὴν ἑπτὰ ἡμέρας, ἥτις κατὰ τὸν στχ. 17 ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ δὲν εἶχε ποτε ἑορτασθῆ ! Ἐν τῇ διηγήσει ταύτῃ ἀναφαίνονται σπουδαῖά τινα σημεῖα, ἅτινα δεικνύουσι τὴν ὁδὸν τῆς λύσεως τοῦ προβλήματος. Ἐν πρώτοις ποραμένει ἐντελῶς ἀκαθόριστον πότε ἑορτάσθη ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας. Ὁ συγγραφεὺς ἀορίστως ὁμιλεῖ, ὅτι ἐν τῷ 7ῳ μηνὶ αὕτη ἑορτάσθη, ποίαν ὁμοίαν ἡμέραν ἤρχισεν δὲν μανθάνομεν ἐκ τοῦ κειμένου¹. Κατὰ Λευϊτ. 23, 34 ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας ἑορτάζετο τὴν 15ην Tisri καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν ἀσφαλῶς θὰ ἑορτάζετο καὶ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἔσδρα. Πρὸς τούτους μέγα κενὸν ἐν τῇ διηγήσει παρατηρεῖται. Τὴν 2αν Tisri ἀνεκαλύφθη, ὅτι δέον νὰ ἑορτασθῇ ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας. Ἀπὸ τῆς 2ας ὁμοίαν Tisri μέχρι τῆς 15ης, καθ' ἣν ἡ ἑορτὴ θὰ ἤρχιζεν, εἰς τί ἡσχολεῖτο ὁ εἰς Ἱερουσαλὴμ συναθροισθεὶς λαός; Ἐκ τῆς συναφείας τοῦ προκειμένου ἡμῖν κειμένου ἀσφαλῶς ἐξάγεται, ὅτι

1. Πιθανὸν οὐδὲ τὴν διάρκειαν τῆς ἑορτῆς ὁ συγγραφεὺς κατέστησεν ἡμῖν γνωστήν. Ὁ τελευταῖος στχ. τοῦ κεφ. (στχ. 18), ὁ πληροφορῶν ἡμᾶς περὶ τῆς διάρκειας τῆς ἑορτῆς, μοι φαίνεται βραδύτερον εἰς τὸ κείμενον προστεθεὶς, διότι ἡ ὅλη περιγραφή τῆς ἑορτῆς λήγει ἐν στχ. 17, προσέτι δ' ἐλλείπει τὸ ὑποκείμεν. τοῦ ῥήμ. vajjikta' τοῦ στχ. 18.

ὁ λαὸς ἠσχολεῖτο εἰς τὴν ἐκκοπὴν κλάδων πρὸς κατασκευὴν τῶν σκηνῶν. Εἶναι ὅμως πιθανόν, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ νόμου διεκόπη καὶ ὁ εἰς Ἱερουσαλὴμ συναθροισθεὶς λαὸς ἵνα ἀκούσῃ τὸν νόμον, διελύθη ἀπὸ τῆς 2ας ἡμέρας διασκορπισθεὶς πρὸς συλλογὴν κλάδων; εἶναι δὲ κατανοητόν, ὅτι ἐπὶ 13 ὀλοκλήρους ἡμέρας ὁ λαὸς κατεγίνετο εἰς τὴν προετοιμασίαν τῆς ἑορτῆς; Οἱ χρόνοι ἐκεῖνοι τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς Ἰσρ. κοινότητος δὲν ἐπέτρεπον νὰ παρέλθωσι τσοσαῦται ἡμέραι ἄκαρποι. Ἡ ἀνασύστασις καὶ ἀναδιοργάνωσις τῆς Ἰσρ. κοινότητος ἀπῆτουν παρὰ τοῦ ἐπιχειροῦντος τὴν ἀναδιοργάνωσιν προσώπου ἐργασίαν σύντονον καὶ διαρκῆ παρὰ τῷ λαῷ, ἀπῆτουν καλὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ χρόνου πρὸς ἐγκαθίδρουσιν νέας τάξεως τῶν πραγμάτων. Μεταξὺ 2ας καὶ 15ης Τισρί ὑπάρχει χάσμα 13 ἡμερῶν, ὅπερ δὲν δύναται νὰ πληρωθῆῃ διὰ τῆς βεβαιώσεως, ὅτι τὸ διάστημα τοῦτο ἐχρησίμωσε πρὸς προετοιμασίαν τῆς ἑορτῆς. Ἐνταῦθα ὑπάρχει κενὸν 13 ἡμερῶν, ὅπερ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν. Τί κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνέβη ἀγνωστοῦμεν. Ἀναμφιβόλως καὶ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ νόμου θὰ ἐξηκολούθησε καὶ λήψις διαφορῶν μέτρων θὰ ἐγένετο πρὸς ἀναδιοργάνωσιν τῆς κοινότητος. Ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἐτελέσθη ἡ ἑορτὴ τῶν Κίρριγim δὲν μανθάνομεν ἐκ τοῦ κειμένου, διότι τὸ κενὸν ἐκτείνεται πέραν τῆς ἑορτῆς ταύτης. Ἐνταῦθα παρατηροῦμεν πόσον σαθρὰ εἶναι ἡ βάσις τῶν ζητούτων ἐκ Νεεμ. 8 ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι ἡ ἑορτὴ τῶν Κίρριγim ἦτο ἀγνωστος ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἐσδρα.

Ἡ π ράλειψις τῆς ἐξιστορήσεως τῶν μεταξὺ συμβάντων προοίδει, ὅτι ὁ γράψας στχ. 13-18 δὲν ἦτο αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγονότων. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ στχ. 17. Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ πιστεύσῃ εἰς τὴν μαρτυρίαν τοῦ στχ. τούτου, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας δὲν εἶχε ποτε ἑορτασθῆ. Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀκριβῶς καταφαίνεται ὁ σκοπὸς τῆς προσθήκης τῆς ὅλης διηγήσεως τῶν στχ. 13-18¹, ἡ τάσις τοῦ συγγραφέως νὰ παραστήσῃ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἐσδρα ὡς τὴν ἀρχὴν περιόδου λαμπροτέρας τῆς προηγουμένης, ἐν ᾗ ἡ ἐξαίφνης ἀνέλαμψεν ἡ αἴγλη τῆς ἀρχαιοτάτης ἐκεῖνης Μωσαϊκῆς ἐποχῆς. Ἐπομένως ὁ συγγρ. τῶν στχ. Νεεμ. 8, 13-18 ζῆ κατὰ τοὺς μετὰ τὸν Ἐσδραν χρόνους, εἶναι μεταγενέστερός τις εἰς τὰ ὄμματα

1. Εἶναι ἀξιοσημείωτον, ὅτι τὸ 1 Ἐσδρ. 9 περιέχει μὲν τοὺς στχ. Νεεμ. 8,1-12 οὐχὶ ὅμως καὶ 8,13-18. Δὲν σκοπῶ βεβαίως ἐκ τούτου νὰ ἐξαγάγω ἀσφαλῆ συμπεράσματα, διότι πάντες γνωρίζομεν τὴν σύστασιν τοῦ 1 Ἐσδρ. Πάντως ὅμως δίδει τοῦλάχιστον ἀφορμὴν πρὸς σκέψιν.

τοῦ ὁποίου ἡ ἐποχὴ τοῦ Ἔσδρα ἐθεωρεῖτο ὡς νέα ἐποχὴ, ἣν προσεπάθησε νὰ λαμπρύνῃ διὰ τῆς προσθέσεως τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας, ὡς τὸ πρῶτον γενομένου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐπὶ τοῦ Ἔσδρα. Ἀλλ' ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἐπιδιωκομένου τούτου σκοποῦ προῦπέθετεν ἀνακάλυψιν τῆς ἑορτῆς ἐν τῷ νόμῳ. Πρὸς τοῦτο ὁμῶς μόνον οἱ στχ. Νεεμ. 8, 1 12 διαλαμβάνοντες περὶ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ νόμου ὑπὸ τοῦ Ἔσδρα, παρῆχον ἄριστον σημεῖον τῆς ἀμέσου συνάψεως τῆς διηγίσεως περὶ τῆς ἀνακαλύψεως ἐν τῷ νόμῳ τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας. Δι' ὃ ὁ συγγο. τῶν στχ. 13-18 προσέθηκε τοὺς στχ. τούτους εἰς στχ. 1-12 ἐπιτυχῶν πλήρως τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Ἐπειδὴ δὲ στχ. 1 12 περιελάμβανον τὰ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ Tisri, συνέδεσεν ἀμέσως τὴν ἑορτὴν τῆς σκηνοπηγίας μετὰ τῆς 2ας τοῦ αὐτοῦ μηνός. Τοῦτο ὁμῶς πράξας δὲν ἀνέφερε τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim, διότι δὲν ὑπῆρχε πλέον χῶρος δι' αὐτήν, καθ' ὅσον ἡ προετοιμασία τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας ἄρχεται ἤδη ἀπὸ τῆς 2ας τοῦ Tisri καὶ ὁ εἰς Ἱερουσαλήμ συναθροισθεὶς λαὸς διασκορπίζεται ἀπὸ τῆς 2ας τοῦ Tisri. Ἡ δημιουργηθεῖσα σύνδεσις τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας μετὰ τῆς 2ας Tisri, ἀναγκαῖα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ τοῦ συγγο. τῶν στχ. 13-18, ἀπέκλειε τὴν μνεῖαν τῆς ἑορτῆς τῶν Kippurim. Ὅτι ὁ συγγο. στχ. 13 18 ἠναγκάσθη ἔνεκα ἀκριβῶς τῆς συνδέσεως ταύτης νὰ μὴ ἀναφέρῃ τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim καταφαίνεται ἐκ τούτου, ὅτι ἀφήνει ἀκαθόριστον τὸν χρόνον τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας. Τὸ σημεῖον τοῦτο οὐδεμιᾶς μέχρι τοῦδε ἔτυχε προχῆς. Διὰ τὴν ἀράγην ὁ συγγο. τῶν στχ. 13 18 δὲν καθορίζει τὸν χρόνον τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας; Προῦποθέτει τοῦτον γνωστόν; ἀδύνατον κατὰ τὸ προκείμενον ἡμῖν κείμενον, διότι μετὰ τὴν βεβαίωσιν αὐτοῦ τοῦ συγγραφέως τῶν στχ. 13—18, ὅτι ἡ ἑορτὴ τῆς σκηνοπηγίας τὸ πρῶτον ἤδη ἐωρτάσθη ἀπὸ τῶν χρόνων Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἀναμένομεν ἀναγκαίως νὰ μάθωμεν παρ' αὐτοῦ πότε ἡ ἑορτὴ ἐωρτάσθη. Ὁρισμένη αἰτία δέον ἀναμφιβόλως νὰ ἠνάγκασε τὸν συγγραφέα νὰ μὴ καθορίσῃ τὸν χρόνον τῆς ἑορτῆς. Ὁ καθορισμὸς τοῦ χρόνου τῆς ἑορτῆς τῆς σκηνοπηγίας μετὰ τὴν σύνδεσιν αὐτῆς μετὰ τῆς 2ας Tisri θ' ἀπέκλειε τὸν ἑορτασμὸν οἰασδήποτε ἄλλης ἐν τῷ μεταξὺ παρεμβολομένης ἑορτῆς. Ἐὰν ῥητῶς ἐν τῷ κειμένῳ ὁ συγγραφεὺς ἐδήλου, ὅτι ἡ ἑορτὴ ἐτελέσθη τὴν 15ην Tisri ἢ παρασκευὴ τῆς ὁποίας ἤρχισεν ἀπὸ τῆς 2ας Tisri, τότε θ' ἀπέκλειεν οἰανδήποτε ἄλλην παρεμπίπτουσαν ἑορτὴν, ἣτις θὰ διέκοπτε τὴν προπαρασκευήν. Ἐκ τούτου

δυνάμεθα ἴσως νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν στχ. 13-18 εἶχεν ὑπ ὄψιν τὴν μεταξὺ 2ας καὶ 15ης Tisri παρεμπόλιονσαν ἑορτὴν τῶν Kippurim. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἤθελε φανῆ τολμηρόν, ὅμως ὡς βέβαιον δέον νὰ θεωρηθῆ, ὅτι οἱ στχ. 13-18 βραδύτερον προσετέθησαν πρὸς τὸν μόνον σκοπὸν, ὃν στχ. 17 δηλοῖ. Ἐπομένως κατὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἑορτῆς τῶν Kippurim εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους οὐδεμίαν μαρτυρίαν ἔκ τῆς Π. Δ. δύναται νὰ προσαχθῆ. Ἡ ἑορτὴ εἶναι ἀναμφιβόλως ἀρχαιοτέρα τοῦ Ἰεζεκιήλ καὶ καθ' ἡμᾶς τόσον ἀρχαία ὅσον καὶ ἡ ἑορτὴ τοῦ νέου ἔτους.

Ἡδη ἐν τέλει τῆς ἐξετάσεως τοῦ ὅλου θέματος τῆς παρουσίας πραγματείας εὐρισκόμενοι ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα τινὰ εἰς τὸ περὶ τῆς Kapporeth θέμα. Ἡ Kapporeth, ὡς εἶδομεν, ἦτο τὸ ἱερόν ἀντικείμενον, ὅπερ περιεφέρετο κατὰ τὴν λιτανείαν τοῦ νέου ἔτους, καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀντικείμενον, ὅπερ ἐχρίετο δι' αἵματος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim. Πότε ἀκριβῶς εἰσήχθη εἰς τὴν Ἰσρ. λατρείαν δὲν γνωρίζομεν. Ἡδη ἐν § 1. ἐλέχθη, ὅτι ἐν Silo ἡ Kapporeth δὲν ὑπῆρχε. Τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν αὐτὴν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Σολομῶντος. Ἡ Kapporeth θὰ ἔσχε τὴν αὐτὴν τύχην, οἷαν καὶ τὰ λοιπὰ τοῦ ναοῦ σκευὴ κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ (586 π. χ.). Ὁ ναὸς τοῦ Ζοροβάβελ δὲν παρείχε παρόμοιον τι. Τὸ Ἅγιον τῶν Ἁγίων τοῦ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ναοῦ ἦτο ἐντελῶς κενόν¹. Ἀντὶ τῆς κιβωτοῦ ὑπῆρχε μόνον λίθος τις καλούμενος sethijja, ἐφ' οὗ ὁ ἀρχιερεὺς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Kippurim ἔθετε τὴν ἰσχάραν τοῦ θυμιάματος². Τὴν ἀπώλειαν τῆς Kapporeth δὲν ἠσθάνθη ὁ λαὸς τόσον βαθέως ὅσον τὴν τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης (Ἱερεμ. 3, 16-17)³, διότι αἱ ἐν τῇ κιβωτῷ

1. Ἰώσηφ. Ἰουδ. πόλ. V, 5,5.

2. Joma V 2.

3. Τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Ἱερεμίου θὰ ἠδύνατο νὰ προσαχθῆ καὶ κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐκδοχῆς περὶ τοῦ Rakia' ὡς τόπου διατριβῆς τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ ὁ προφήτης φαίνεται νὰ συνταντίζῃ τὴν κιβωτὸν πρὸς τὸν θρόνον τοῦ Θεοῦ. Τὸ χωρίον ὅμως τοῦτο, ὅπερ τόσον παρενοήθη ὑπὸ τῶν ἐκλαμβανόντων τὴν κιβωτὸν τῆς διαθήκης ὡς θρόνον τοῦ Jahve (πρβλ. ἰδίως M. Dibelius Die Lade Jahves Göttingen 1906. H. Gunkel Die Lade Jahves ein Thron tz Zeitsch. für Miss. und Religwiss. 1906 Heft 2 σ. 33-42), δὲν ἔχει τὴν ἔννοιαν ταύτην. Ἡ κιβωτὸς τῆς διαθήκης ἔνεκα τοῦ περιεχομένου αὐτῆς ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ ἐλέγγυον τῆς ἐν τῷ ναῷ παραμενοῦσης δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἀποδίδον εἰς τὴν κιβωτὸν τὴν ὅλην ἀξίαν ἦτο ὄχι οὐκ ἀρίστη τὸν θρόνον τοῦ Jahve, ἀλλ' αἱ ἐν αὐτῇ περιεχόμεναι πράξεις, αἵτινες ὡς προελθοῦσαι ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Θεοῦ, ἐθεωροῦντο ὡς ἐνέχουσαι θεῖαν τινὰ

περιεχόμεναι πλάκες, θείαν ἔχουσαι τὴν προέλευσιν, ἦτο ἀδύνατον ν' ἀντικατασταθῶσι δι' ἄλλων. Ἡ σημασία, ἣν προσέλαβεν ἡ ἑορτὴ τῶν Kippurim κατὰ τοὺς μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν χρόνους, ἀποβάσα ἡ κατ' ἐξοχὴν Joma, προσέδωκε μεγαλυτέραν σημασίαν εἰς τὴν Kapporeth, οὕτως ὥστε τὸ Ἅγιον τῶν Ἁγίων τοῦ ναοῦ νὰ ὀνομασθῇ ἐκ τῆς Kapporeth «beth hakkapporeth» (1 Παρ. 28, 11).

Τοῦ ναοῦ καταστραφέντος κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Ἱερουσαλήμ τὸ 586 π. χ. ἡ ἀρχικὴ μορφή τῆς Kapporeth δὲν διατηρήθη ἐν τοῖς μετέπειτα χρόνοις, ἀλλ' ἐγένετο σύνδεσις ταύτης μετὰ τῆς κιβωτοῦ τῆς διαθήκης. Ἡ μὲν Kapporeth ἐτέθη ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ λαβοῦσα τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος ταύτης, τὰ δὲ δύο χερουβείμ ἤλλαξαν ἀναγκαστικῶς θέσιν τεθέντα ἐπὶ τῆς Kapporeth, ἐνῶ τὸ μέγεθος αὐτῶν προσηρόμωσθη πρὸς τὰς μικρὰς διαστάσεις τῆς κιβωτοῦ. Τὴν σύνδεσιν ταύτην ἀποδίδει τὸ Ἐξ, 25, 10-22, ἧτις ἀναμφιβόλως ἐγένετο μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων. Ἐφ' ὅσον ὁ ναὸς ὑπῆρχε, τοιαύτη σύνδεσις δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῇ. Τὸ Δευτ. 10, 1-5 δὲν γνωρίζει ἀκόμη τὴν σύνδεσιν ταύτην.

B. M. ΒΕΛΛΗΣ

δύναμιν. Τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν ἐθεώρησεν ὁ λαὸς ὡς ἀπώλειαν θείας δυνάμεως, ἣν κατεῖχεν ἐν τῷ ναῷ. Δι' ὃ ὁ προφήτης παρηγορῶν τοὺς συγχρόνους αὐτῷ ἐπὶ τῇ ἀπώλειᾳ τῶν πλακῶν ὑπενθυμίζει, ὅτι ἐν τῷ μέλλοντι χρόνῳ ἀντὶ τῶν πλακῶν, τοῦ συμβόλου τούτου τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ, θὰ ἔχωσιν αὐτὸν τὸν θεόν, διότι ἡ Ἱερουσαλήμ θὰ εἶναι πλέον ὁ θρόνος τοῦ θεοῦ. Ἐπομένως ἡ σύγκρισις δὲν γίνεται μεταξύ θρόνου καὶ θρόνου, ἀλλὰ μεταξύ τοῦ ἀπλοῦ ἐχρηγγοῦ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ ναῷ καὶ τῆς ὀλοκλήρου πραγματικῆς τοῦ θεοῦ δυνάμεως, παραμένοντος διαρκῶς ἐν Ἱερουσαλήμ. (Πρβλ. καὶ P. Volz Der Prophet Jeremia³ Leipzig 1928 σ. 48.